

FUNKCJA TURYSTYCZNA ZREWITALIZOWANYCH MAŁYCH MIAST POLSKI POŁUDNIOWO-WSCHODNIEJ

Wiesław Drobek

Politechnika Opolska, Polska

W warunkach polskich małe miasta (za takie przyjmuję ośrodki posiadające prawa miejskie a liczące poniżej pięciu tysięcy mieszkańców) pełnią – w wyraźnej przewadze – funkcje usługowe. Mogą to być funkcje usługowe „uogólnione” (obsługi administracyjno-handlowej otaczającej przestrzeni lokalnej – np. gminy) bądź też „wyspecjalizowane”: z dominacją podfunkcji transportowej, rzemieślniczej, leczniczej, kulturowej, oświatowej, religijno-kultowej bądź *last but not least* turystycznej. Oczywistym jest, że w małych miastach zdarza się też dominacja funkcji przemysłowej, mieszkaniowej bądź rolniczej (ostatniej ze wskazanych już bardzo rzadko).

Małe miasta stały się w ostatnim okresie przedmiotem wzmożonego zainteresowania badawczego – głównie specjalistów z dziedziny geografii ekonomicznej (szczególnie – co oczywiste – geografów osadnictwa), ale także ekonomistów, urbanistów, demografów, socjologów itd. (zob. Kwiatek-Sołtys 2011). Chciałbym zająć się pewną podgrupą małych miast polskich, którą określiłem jako „zrewitalizowane małe miasta”. Rozumiem przez to jednostki osadnicze, które w okresie tzw. transformacji ustrojowej (czyli po 1989 roku) uzyskały (w przewadze – odzyskały) formalne prawa miejskie. Jest to więc rewitalizacja administracyjno-prawna, której przeprowadzenie wymagało – w odniesieniu do każdego z ośrodków – wcześniejszego dokonania szeregu inwestycji i uporządkowania sfer funkcjonalnej oraz infrastrukturalnej. Zainteresowanych tematem procedur, zasad i wymagań przy nadawaniu praw miejskich w Polsce odsyłam do stosownej literatury zagadnienia (zob. np. Drobek 1999, rozdz. 7.1.).

Donyć powszechnie przyjęło się upatrywać – jest to stanowisko zwłaszcza samorządów lokalnych – szansy na aktywizację małych miast (a już w szczególności miast rewitalizowanych) w rozwoju szeroko rozumianej funkcji turystycznej. Znajduje to stosowne odbicie w treściach lokalnych strategii rozwoju. Podstawą do takiego rozumowania są zwykle występujące w tych ośrodkach: atrakcyjność przyrodniczo-krajobrazowa otoczenia miejscowości, wartości kulturowe, dobry stan infrastruktury komunalnej (jej stosowna jakość jest jednym z ważniejszych wymogów przy ocenie możliwości nadania praw miejskich) oraz baza turystyczna. Dzieje się tak

mirno często padających głosów, że funkcja turystyczna nie może być traktowana jako panaceum na gospodarczo-społeczne niedostatki małych miast i odnosi się tylko do pewnej ich części – aczkolwiek całkiem licznej (zob. Kosiński 2000).

Kwestię funkcji turystycznych polskich zrewitalizowanych miast chciałbym rozpatrzyć na przykładzie pewnego ich podzbioru: ośrodków, które uzyskały (odzyskały) formalne prawa miejskie w okresie 1990-2011, położone są w Polsce południowo-wschodniej (województwa świętokrzyskie, lubelskie, małopolskie, podkarpackie). Dlaczego wybrano ten właśnie rejon? Cechuje się on bowiem pewną „nadmiarowością” liczby nadań praw miejskich w przyjętym okresie analizy. W latach 1990-2011 status miejski otrzymały tutaj 33 ośrodki, co stanowi aż 39,3% nadań notowanych w całym kraju. Ta koncentracja spowodowała formułowanie teorii o istnieniu w tym obszarze trzech „stref dyfuzyjnego rozwoju skupienia nowych miast” (zob. Krzysztofik 2006). Z punktu widzenia pełnienia funkcji turystycznych duże znaczenie mogą mieć walory środowiska geograficznego (obszary wyżynne, podgórskie, pogórskie i górskie) oraz kulturowego tego obszaru.

Zbiór małych miast zrewitalizowanych Polski południowo-wschodniej tworzą – jak wskazano – 33 jednostki osadnicze, których 30 (90,9%) miało już w swej historii prawa miejskie:

– 8 ośrodków w województwie świętokrzyskim: Kunów (rok nadania praw miejskich 1990), Sędziszów (1990), Wąchock (1993), Osiek (1994), Bodzentyn (1994), Małogoszcz (1996), Koprzywnica (2001), Daleszyce (2007);

– 7 ośrodków w województwie lubelskim: Zwierzyniec (1990), Piaski (1993), Frampol (1993), Krasnobród (1994), Annopol (1996), Tyszowce (2000), Łaszczów (2010);

– 12 ośrodków w województwie małopolskim: Alwernia (1993), Nowy Wiśnicz (1994), Świątniki Górne (1997), Ciężkowice (1998), Czchów (2000), Ryglice (2001), Zakliczyn (2006), Wojnicz (2007), Bobowa (2009), Szczucin (2009), Radłów (2010), Nowe Brzesko (2011);

– 6 ośrodków w województwie podkarpackim: Narol (1996), Boguchwała (2008), Brzostek (2009), Kołaczyce (2010), Przecław (2010), Pruchnik (2011).

Dla określenia struktury funkcjonalnej miast tego zbioru zastosowano klasyczne już podejście metodyczne Marka Jerczyńskiego (1977), nieco

zmodyfikowane w odniesieniu do tzw. funkcji mieszkaniowej. Okazało się – zgodnie z tezą wyjściową – że w zdecydowanej większości zrewitalizowanych małych miast badanego rejonu funkcją dominującą w ich strukturze funkcjonalnej jest funkcja usługowa (dotyczy to 28 z 33 miasteczek, co stanowi aż 84,8%; w pozostałych pięciu przeważa funkcja przemysłowa (Alwernia, Boguchwała, Kunów, Małogoszcz, Szczucin).

W przypadku określania zakresu funkcji usługowej trudno jednak zatrzymać się na ogólnej konstatacji, iż dana miejscowość pełni taką właśnie funkcję. Stosownym wydaje się uściślenie charakteru usług, które mogą wystąpić w analizowanym ośrodku – o ile nie realizuje tzw. „uogólnionych funkcji usługowych”. I rzeczywiście, wśród 28 miasteczek pełniących funkcje usługowe aż 19 pełni funkcje usługowe wyspecjalizowane a 9 uogólnione funkcje usługowe. Ważną z punktu widzenia nadrzędnego celu analizy jest konstatacja wskazująca, że w 17 sytuacjach na 19 wyspecjalizowaną funkcję usługową stanowi funkcja turystyczna (w dwóch pozostałych: w Sędziszowie przeważa specjalizacja transportowa, a w Świątnikach Górnych – ziemleńnicza). Oznacza to, że zrewitalizowane małe miasta tego rejonu pełniące funkcję usługową ze specjalizacją podfunkcji turystycznej stanowią ponad połowę (51,5%) całości zbioru. Jest to bardzo istotny rezultat.

Jakie to czynniki powodują ten „funkcjonalny przechył” w stronę specjalizacji turystycznej w ramach funkcji usługowej? Są one zróżnicowane, generalizując zgrupować je można w obrębie trzech kategorii.

Pierwszą nich stanowią cechy środowiska fizycznogeograficznego. Szczególne walory geologiczne (Skamieniałe Miasto) stanowią o atrakcyjności Ciężkowic, a przyrodnicze (Roztoczański Park Narodowy) Zwierzyńca. Znaczenie położenia na obrzeżach wartościowych przyrodniczo i krajobrazowo mezoregionów fizycznogeograficznych przejawia się w Bodzentynie i Daleszycach (Góry Świętokrzyskie), Narolu (Roztocze Wschodnie), Annopolu (Małopolski Przełom Wisły).

Funkcję turystyczną konstytuują także walory antropogeniczne. Szczególnie widoczne jest to w miasteczkach posiadających cenne obiekty zabytkowe lub też całe ich zespoły: w Wąchocku (klasztor Cystersów) czy też w Nowym Wiśniczu (m.in. zamek Kmitów). Atrakcją są także zabytkowe, unikatowe struktury urbanistyczne – w Pruchniku, Frampolu, Łaszczowie. Znaczenie mają także tradycje kulturowe (koronkarstwo kulturowane w Bobowej) oraz religijno-kultowe (pielgrzymki do sanktuarium Matki Boskiej Krasnobrodzkiej w Krasnobrodzie).

Rozwój funkcji turystycznej zależy w bardzo istotnym stopniu od

stanu infrastruktury. Utrwaloną bazę dla turystyki pobytowej i weekendowej ma od lat Czchów, oferta agroturystyczna rozwija się w Zakliczynie, Brzostku, Ryglicach.

Oczywistym jest, że wskazane trzy rodzaje walorów występują zwykle w połączeniu; przypisując je konkretnym miasteczkom kierowałem się pewną ich przewagą nad pozostałymi. A przecież np. Czchów ma bardzo wartościowe walory zarówno fizycznogeograficzne (Czchowski Zbiornik · Wodny) kulturowe (układ urbanistyczny), jak i infrastrukturalne (baza noclegowa dla pobytu urlopowego). Należy też podkreślić, że w miasteczkach o „uogólnionych funkcjach usługowych” (Końskie, Koprzywnica, Nowe Brzesko, Osiek, Piaski, Przecław, Radłów, Tyszowce, Wojnicz) także występują walory i obiekty mogące stać się przyszłościowo podstawą wzmocnienia segmentu turystycznego w ich strukturze funkcjonalnej.

Kilka zdań podsumowania. Analiza zrewitalizowanych małych miast Polski południowo-wschodniej potwierdza obserwowaną w skali całego kraju tendencję do zmniejszenia się zróżnicowania struktury funkcjonalnej małych miast w wyniku ich serwicyzacji oraz wyraźny spadek znaczenia rolnictwa i przemysłu na skutek rozwoju sektora usług (zob. Szymtykie 2009). Co ważne, stosunkowo często miasteczka te opierają swą bazę ekonomiczną na istnieniu, rozwoju i kreowaniu turystyki. Duża część ośrodków tak właśnie sytuowała swe perspektywy rozwoju w argumentacjach o celowości uzyskania statusu miasta. Warto wszakże pamiętać, iż aktywność turystyczna jako podstawa rozwoju społeczno-gospodarczego nie może odnosić się do wszystkich małych miast. Jednak dla wielu jest to istotna możliwość, a nawet zrealizowany stan.)

Literatura:

1. Drobek W. Rola miast zdegradowanych w sieci osadniczej Śląska / W.Drobek, Opolo: Państwowy Instytut Naukowy – Instytut Śląski, 1999.
2. Jerczyński M. Funkcje i typy funkcjonalne polskich miast. (Zagadnienia dominacji funkcjonalnej) / Jerczyński M // Statystyczna charakterystyka miast. Funkcje dominujące, „Statystyka Polski”. – Warszawa, 1977. – № 85. – S. 20-117.
3. Kosiński W. Aktywizacja turystyczna małych miast. Aspekty architektoniczno-krajobrazowe / W.Kosiński. – Kraków: Politechnika Krakowska, 2000.
4. Kwiatek-Sołtys A. Małe miasta w polskiej literaturze geograficznej ostatniego dwudziestolecia / A.Kwiatek-Sołtys // Kierunki i uwarunkowania rozwoju małych miast z perspektywy 20 lat transformacji. Studium przypadków, pod red. B. Bartosiewicza, T. Marszała, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2011, S. 9-55.
5. Szymtykie R. Zróżnicowanie funkcjonalne małych miast województwa dolnośląskiego / R.Szymtykie // W: Struktura funkcjonalna małych miast, pod red. T. Marszała, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2009, S. 8 – 24.